

Tekenen in de Tijd 202

3-10 juni 2023

Tweede Pinksterdag schreef Erik Borgman over sociale media en de effecten van een gewelddadig gebruik daarvan. Op dezelfde dag bracht de Vaticaanse Dicasterie voor de Communicatie een document uit over het gebruik van sociale media.

Op Tweede Pinksterdag schreef ik voor de website De Bezieling een column over het verbale geweld waaraan vooral vrouwelijke politici zijn blootgesteld. Ik was op Eerste Pinksterdag geschokt door de uitzending van het programma Collegetour, waarin de dochters van vicepremier Sigrid Kaag hun moeder opriepen de politiek te verlaten. Vanwege de haat die via sociale media over haar werd uitgestort, vreesden zij dat haar iets zou overkomen. De column is hier te vinden:

<https://debezieling.nl/om-te-huilen/>. Wat ik toen niet wist, was dat op dezelfde dag de Vaticaanse Dicasterie voor de Communicatie een tekst presenteerde over onze omgang met sociale media. De titel van het document is *Towards Full Presence: A Pastoral Reflection on Engagement with Social Media*. In het Nederlands: 'Op weg naar volledige aanwezigheid: Een pastorale reflectie op de omgang met de sociale media'. Het document, dat hier te vinden is

<https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2023/05/29/0404/00890.html#en>, is ondertekend door Paulo Ruffini, de Italiaanse journalist die sinds 2018 als eerste leek aan het hoofd staat van de Dicasterie voor de Communicatie, en door de Argentijnse priester Lucio Adrián Ruiz. Deze laatste heeft al vaker over de verhouding van de kerk met het digitale tijdperk geschreven. *Towards Full Presence* lijkt in belangrijke mate van zijn hand.

De vraag die in het document staat, is niet of de kerk en gelovigen zich met de digitale media moeten inlaten. Uitgangspunt is dat zij een belangrijk aspect vertegenwoordigen van het hedendaagse leven, zeker voor jonge mensen en op een iets minder nadrukkelijke manier voor ons allemaal. We leven in een digitaal tijdperk en de vraag is hoe wij met dat gegeven omgaan. Hierbij is het wel belangrijk dat we afscheid nemen van de naïeve veronderstelling dat digitale media simpelweg middelen zijn om een door jezelf te kiezen doel te bereiken. De digitale wereld heeft een eigen logica die bovendien wordt aangestuurd door grote ondernemingen die er geld mee verdienen. Daarom geldt als belangrijke waarschuwing: als je er niet voor hoeft te betalen, ben jij zelf het product. Dan worden bijvoorbeeld jouw gegevens verzameld omdat ze economische waarde vertegenwoordigen. Dan wordt je aandacht gevangen, en vastgehouden, zodat je terug zult willen komen en je je abonnement op Instagram of Twitter voorlopig niet zult opzeggen.

Net als de encycliek *Fratelli Tutti* die paus Franciscus in 2020 uitbracht, neemt *Towards Full Presence* de parabel van de Barmhartige Samaritaan als uitgangspunt. De parabel biedt mogelijkheden niet alleen aandacht te geven aan mensen die gewond raken door de behandeling die ze op sociale media ten deel valt, maar ook aan de mensen die langs de kant van de digitale snelweg terechtkomen en de vraag te stellen waar de digitalisering eigenlijk aan zou moeten bijdragen. Van de man die volgens Jezus' parabel door rovers overvallen wordt, wordt gezegd dat hij reisde van Jeruzalem naar Jericho (Lucas 10,30). Wat is het Jericho van de digitale snelweg? Het stellen van deze vraag maakt *Toward Full Presence* een opvallend document, want de vraag naar de bedoeling van digitale media wordt zelden gesteld. Doorgaans blijven de discussies beperkt tot hun gevaren en de mate waarin zij

bedreigend zijn, of tot hun voordelen en de wijze waarop zij ons leven veraangenamen. Het stellen van de vraag naar de bedoeling is eigen aan de traditie van het Katholiek Sociaal Denken.

Towards Full Presence ziet de bedoeling van de sociale media aangeduid in hun naam: het zijn sociale media, dat wil zeggen middelen ter bevordering van de gemeenschap. Ze leiden ook tot gemeenschap, tot nieuwe vormen van gemeenschap die de traditionele gebondenheid aan een concrete plaats overschrijden. Er zijn ook gevaren aan verbonden, zoals de neiging het contact te beperken tot gelijkgezinden en mensen die op andere manieren herkenbaar verwant zijn. Mensen die als 'anders' verschijnen, dreigen te worden buitengesloten. De uiteindelijke consequentie kan zijn, dat ze worden samengebracht in getto-achtige gemeenschappen die zich actief van de samenleving kunnen afkeren en haar kunnen gaan ondermijnen. Het is, aldus het document, de verantwoordelijkheid van ieder om dergelijke tendensen tegen te gaan. Zoals het ook ieders verantwoordelijkheid is om voor ogen te blijven houden dat echte ontmoeting uiteindelijk fysiek is en alle aspecten van het bestaan omvat. Aansluitend bij hetgeen paus Franciscus tijdens de coronapandemie heeft gezegd, onderstreept het document dat fysiek samenkomen voor het vieren van liturgie onvervangbaar is. Zeker als het gaat om de eucharistie: 'Het is onmogelijk een maaltijd te delen via het scherm'.

De titel *Towards Full Presence* geeft aan in welk licht de Dicasterie voor de Communicatie de sociale media ziet. Ze zijn gericht op volledige presentie. Aansluitend bij het evangelische dubbelgebod van liefde voor de naaste en liefde voor God geeft dit volgens het document onze omgang met de sociale media een horizontale en een verticale component. Horizontaal moeten wij niet alleen zorgen dat niemand wordt uitgesloten of gewond raakt door ons gebruik van de sociale media. Wij moeten wonden verbinden en gewelddadige aspecten van de sociale media ombuigen tot instrumenten van liefde. We moeten zichtbaar maken wat vaak onzichtbaar blijft en de waarde daarvan naar voren halen. Daarbij, zo stelt het document, gaat het vooral om een andere stijl van omgang. Wij zijn ten diepste geen verzameling individuen die elkaar met geweld bestrijden, maar een gemeenschap waarbij het geluk van de een bijdraagt aan het geluk van de ander.

Wanneer dit in de omgangsvormen zichtbaar wordt, wordt de wereld van de digitale media een ruimte waar God volwaardig aanwezig is. Dat is uiteindelijk de inzet van *Towards Full Presence*. Als de aarde en alles en allen die haar bewonen van God is, dan vallen de sociale media daar niet buiten. God is ook niet alleen in de kunst aanwezig via kunstwerken die het geloof van kijkers en luisteraars expliciet aanspreken en bevorderen. God laat zich evenzeer kennen in de schoonheid die kunstwerken uitdrukken, de verontwaardiging waarmee ze over onrecht spreken, de toewijding waarmee zij zijn gemaakt en de goedheid die zij aan het licht brengen. Iets vergelijkbaars geldt voor de sociale media. Het gaat er niet alleen om de schade die zij veroorzaken te beperken en ze bovendien met de nodige voorzichtigheid voor religieuze doeleinden in te zetten. Het gaat er uiteindelijk om ze volledig te integreren in een wereld en een samenleving die in alles wat zij is en doet van Gods liefde en betrokkenheid, Gods goedheid en trouw getuigt.

Daar kan iedereen aan bijdragen door zijn of haar sociale mediagebruik. Ik schreef in mijn column voor De Bezieling dat hier de heilige Geest voor nodig is en dat het daarom passend is om hierover op Pinksteren nader te reflecteren. Dat vond de Dicasterie voor de Communicatie blijkbaar ook.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht